

By embracing the principles of inclusivity and understanding the complexities of multilingualism, educators can create classrooms where every student has the opportunity to flourish-both linguistically and academically-preparing them for success in an increasingly interconnected world.

References

1. Baker C. Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. Bristol. Multilingual Matters. 2011.
2. Cummins J. Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Clevedon. Multilingual Matters. 2000.
3. Echevarria J., Vogt M., Short D.J. Making Content Comprehensible for English Learners. The SIOP Model. Boston: Pearson. 2017.
4. Gay, G. Culturally Responsive Teaching. Theory, Research, and Practice. New York: Teachers College Press. 2010.
5. Gottlieb M. Assessing English Language Learners. Bridges to Educational Equity. Thousand Oaks. Corwin Press. 2016.
6. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback. Review of Educational Research, 77(1), 2007. 81-112.
7. Johnson D.W., Johnson R.T. 2009. An Educational Psychology Success Story. Social Interdependence Theory and Cooperative Learning. Educational Psychologist, 97-110.
8. Ladson-Billings, G. The Dreamkeepers. Successful Teachers of African American Children. San Francisco. Jossey-Bass. 1994.
9. Narshabaeva A.Y. The role of mother tongue in teaching foreign language on the basis of bilingualism. Таълим ва инновацион тадқиқотлар. 2021.
10. Tomlinson C.A. How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms. Alexandria. ASCD. 2001.
11. Wood D., Bruner J.S., Ross G. The Role of Tutoring in Problem Solving. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 17(2), 1976. –P. 89-100.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqola ko'p tilli talabalarga ingliz tilini o'rgatish bilan bog'liq muammolar va strategiyalarni o'rganadi, tilni o'zlashtirishga ta'sir qiluvchi kognitiv, ijtimoiy va madaniy omillarni ta'kidlaydi. U o'qituvchilarga ushbu o'quvchilarning noyob ehtiyojlarini qondiradigan inklyuziv ta'lim muhitini yaratish uchun samarali yondashuvlarni taqdim etishga qaratilgan. Ko'p til biladigan talabalarning turli xil tilshunosligini tan olish orqali o'qituvchilar, ularning til rivojlanishi va akademik muvaffaqiyatlarini yaxshiroq qo'llab-quvvatlashlari mumkin.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются проблемы и стратегии, связанные с преподаванием английского языка многоязычным студентам, подчеркивая когнитивные, социальные и культурные факторы, которые влияют на усвоение языка. Цель статьи — предоставить педагогам эффективные подходы к созданию инклюзивной среды обучения, которая отвечает уникальным потребностям этих учащихся. Признавая различные языковые бэкграунды многоязычных студентов, учителя могут лучше поддерживать их языковое развитие и академические успехи.

SUMMARY. This article explores the challenges and strategies involved in teaching English to multilingual students, emphasizing cognitive, social, and cultural factors that influence language acquisition. It aims to provide educators with effective approaches to create inclusive learning environments that cater to the unique needs of these learners. By recognizing the diverse linguistic backgrounds of multilingual students, teachers can better support their language development and academic success.

НЕМЕЦ ТИЛИ САБАҒЫНДА БАСЛАҒЫШ КЛАСС ОҚЫҒЫШЫЛАРЫНА ГРАММАТИКАНЫ ҮЙРЕТИҮДЕ ОЙЫНЛАРДЫҢ ӘХМИЙЕТИ

Г.Б.Есбергенова – үлкен оқытушы

Әжанияз атындағы Нөкіс мәмлекеттік педагогикалық институты

Таянч сўзлар: бошланғич, ўйин, хорижий тил, нутқ, услуб, таълим, расм.

Ключевые слова: первичный, игра, иностранный язык, речь, метод, обучения, фото.

Key words: primary, game, foreign language, speech, education, method, foto.

Кирисиў. Заман раўажланыўы менен инсанлардан өз ана тилинен тысқары бир қанша шет тиллерин үйрениў талап қылынбақта. Ҳазирги излениўлер бул жағдайды ерте жастан баслаў өзиниң унамлы тәрәплерин берип атырғанлығын атап өтеди. Бизиң елимизде усы мәселеге үлкен итибар берилип, шет тиллерин оқытыўда, әсиресе инглис хәм немис тиллерин оқытыўда дүньяның жетекши университетлери менен биргеликте жаңа методлар тийкарында бағдарламалар ислеп шығылмақта.

Мәмлекетимиздиң билимлендириў системасының барлық басқышларында шет тиллерин үзликсиз үйрениўди шөлкемлестириў бойынша кең көлемли ислер әмелге асырылмақта.

Биз мақаламызда баслағыш класс оқығшыларына немец тилиниң грамматикасын үйретиўде қандай заманағой технологиялардан пайдаланыўға болады хәм оны сабақ барысында қалай пайдаланамыз, усы ҳаққында айтып өтпекшимен.

Бүгинги күни оқытуғшыларға қойылатуғын тийкаргы талаплардан бири алдыңғы педтехнологиялар менен танысыў хәм сабақ процесинде қолланып усылар арқалы балаларды еркин пикирлеўге, сөйлеўге үйретиўден ибарат. Кейинги жыллары бул басқыш өз нәтийжесин бермекте.

Бүгинги күни ҳәр бир оқытуғшы өз пәниниң мазмунынан келип шығып, сабақ процесинде ҳәр қыйлы интерактив усыллардан, ойынлардан пайдаланбақта. Оқытуғшының ўазыйпасы ҳәр бир оқығшының шет тилин жақсы өздестириўи ушын шәраятлар жаратып беріў, ҳәр бир оқығшыға өз шеберлигин көрсетип беріўге имканият жаратыўдан ибарат [2:14].

Материаллар хәм усыллар. Мақаланы жазыў барысында бир қанша жаңа материаллар хәм заманағой усыллар менен танысып шықтық.

Сондай-ақ ойын жәрдемінде оқытуғшы балаларды шет тилинде еркин сөйлеўге, ҳәр қандай реал жағдайларды шешиўге қайсы усыллар жәрдемінде үйретеди, усылар бойынша излениўлер алып бардық.

Ойын хэм үйрениў биз ушын бир-бирине қарама-қарсы жағдай болып көриниўи мүмкин. Бирақ бул шет тилин үйретиўдиң ең аңсат жолы болып есапланады. Ойын-балаларда ҳеш қашан қатаң қабыл етилмейди, бирақ үйрениў қатаң хэм көп мийнет талап етеди. Ойын немец тилин үйретиўде оқыўшылардың когнитив шеберлигин асырыўға жәрдем береді. Хәр бир оқытыўшы билиўи керек болған нәрсе бул ойындар балалардың мийинде унамлы пикир қалдырады хэм сол арқалы балаларда шет тилине деген қызығыўшылық оятады. Хәр биримиз ойындар балалардың сана-сезиминиң раўажланыўы ушын каншелли әхмийетли екенлигин жақсы билемиз. Түрли илимий ойындар арқалы балалардың ойлаў қәбилети, еркин пикир жүртиўи раўажланады. Немец тилин үйрениў барысында бир қанша қызығарлы ойындарды қолланыўымызға болады. Усы орында балаларға тил үйретиўде сондай ойындардан пайдаланыў керек, бул ойында барлық оқыўшылар бирдей қатнасыўы керек хэм сабақтан жаңалық алыўы тийис екенлигин атап өтиў орынлы болады [1:33].

Шет тилин үйретиўде ойындардан пайдаланыў мениң ең сүйикли усулларымнан бири. Әлбетте биз ойындардан күнде пайдаланбаймыз. Сабақтың мазмұнына қарап *erst die Arbeit, dann das Spiel* (алдын сабақ, кейин ойын) дейди. Сонын ушын биз оларды көбинше сабақ басында ямаса ақырында қолланамыз.

Баслаўыш классларда шет тиллерин үйретиў ең қолай пайыт болып есапланады. Себеби усы жастағы балаларда шет тилине деген қызығыўшылық бир қанша жоқары болады хэм бул жаста есте сақлаў қәбилети жақсы раўажланған болады. Олар кишкене көлемдеги сөзлерди тез ядлайды.

Нәтийжелер. Шет тили сабақларын инновациялық технологиялар арқалы шөлкемлестириў бир қанша өзиниң үнемли нәтийжелерин береді. Бүгинги күни сабақ процесиниң қызықлы хэм оқыўшылардың есте сақлаў қәбилетиниң раўажланыўы ушын бир қанша жаңа усуллардан пайдаланамыз. Олардан «Кластер», «Ақыллы хужим», «Ролли ойындар», «Пресс усылы», «БББ» хэм тағы усыған уқсаған усуллардан пайдаланамыз.

Сондай-ақ грамматика шет тиллерин үйрениў де тийкары бөлимлерден бири болып есапланады. Грамматиканы дурыс түсиниў хэм әмелде қолланыў, жазыў хэм сөйлеў қәбилетиң жақсылаўға хызмет етеди. Бирақ көп жағдайларда грамматиканың теориялық бөлимлери зеригерли хэм қыйыншылық туўдырыўы мүмкин. Төмендеги жағдайларда шет тили сабақларында грамматиканы үйрениўде ойындардан пайдаланыў өзиниң унамлы тәсирин тийгизеди [3:19].

1. Мотивация асырыў

Ойындар оқыўшыларға грамматикалық материалдарды жақсы өзлестириўине жәрдем береді. Әпиўайы қағыйдалар тийкарында дүзилген ойындар балаларға қызығарлы болып, грамматикалық темаларды жақсырақ түсиниўге имкан жаратады. Мысалы «Карточкалар алмасыўы», «Сөз бириктириў» сыяқлы ойындар

оқыўшылардың дықкатын тартады хэм темаға қызығыўшылық оятады.

2. Тәкирарлаў усылы

Шет тилин тәкирарлаў арқалы да үйрениў жақсы нәтийжелер береді. Ойындар жаңа сөзлер, грамматикалық шынығыўларды бекемлеўде зор имканият береді. Хәр бир тәкирарлаў арқалы оқыўшылар билимлерин бекемлейди хэм есте жақсы сақлап қалады. Бул болса жаңа өтилген теманы жақсы еслеп қалыўға жәрдем береді.

3. Қәтелерди анықлаў хэм дүзетиў

Шет тилин *қосық арқалы үйрениў усылы* да оқыўшыларда шет тилине болған қызығыўшылығын асырады. Оқыўшылардың еситиў хэм сөйлеў қәбилетин раўажландырыў ушын немец тилиндеги қосықларды еситтириў мақсетке муўапық болады. Қосықлардың текстлери қысқа гәплерден қуралған болып, қайта-қайта еситкеннен кейин есимизде тез сақланады. Қосықларды үйрениў арқалы оқыўшылар сөзлерди дурыс айтыўды, дурыс пәт қойыўды үйренеди. Соның менен бирге қосықтың аўдармасына қызығып, не хаққында екенлигине қызығады. Хәр бир грамматикалық темаға байланысly қосықлар таңлаўға болады. Сабақта өтилген темаға байланысly қосықларды берип, темаға байланысly сөзлерди түсирип қалдырып, сол сөзлерди оқыўшылардың өзлери изленип тапса, есте сақлаў қәбилети асады хэм сөзлик байлығы көбейеди. Бизлер хәр биримиз телевизорда шет ел қосықларын еситип, оны ядлап аламыз. Оқыўшыларға қосықты тек еситирип қоймастан, оның ишиндеги таныс емес сөзлерди сөзликтен таўып, ана тилине аўдарып хэм сол сөзлерди ядлаўды үйретиўимиз керек. Қосықтың ишиндеги таза сөзлер, оқыўшының тил байлығын арттырып, грамматикалық материалдарды бекемлейди [2:17].

Сабақ барысында ойындар ойнағанымызда әдетте оған белгиленген билимге ерисиў ямаса берилген ўазыйпаларды орынлаў мақсетлер қойылады. Бул мақсетлер оқыўшыларға деген өз жетискенликлерине ерисиў имканиятын береді [4:23].

Усы сыяқлы методлардан көплеген мысаллар келтириўимиз мүмкин хэм оларды немис тили сабағында пайдалансақ болады. Бул механизмлер оқыўшылардың өз жеңислеринен кеўли толыў, өз-өзине исениминиң артыўына имкан жаратып береді. Бул болса кейинги оқыў процесинде мотивацияны күшейтириўге хэм оқыўшылардың тил үйрениўине унамлы тәсирин тийгизеди.

Жуўмақ. Улыўма алғанда ойындар сабақларды қызықлы етип қоймастан, сапасын да жақсылайды. Балалардың сабақ барысында зеригиўиниң алдын алады. Ойындар қысқа ўақыт ишинде өткизилиўи себепли, оқыўшылар зеригип қалмайды. Керисинше олар қызықлы хәрекетлер менен бәнт болады хэм нәтийжесин тез көре алады. Оқытыўшы өз сабағында заманагөй педагогикалық технологиялардан унамлы хэм өз орнында пайдаланса ғана өзиниң мақсетине ериседи.

Әдебиятлар

1. Жуманазаров И.И. Чет тили дарсларида педагогик технологияларни ташкил этиш – долзарб муаммо. / «Бошланғиш таълим сифати ва самарадорлигини ошириш: муаммолар, ечимлар» мавзусидаги Республика амалий конференцияси. – Ташкент: 2014
2. Кенжабоев А. Педагогик технологиялар – дарс самарадорлигининг муҳим омили. – Ташкент: «Наврўз», 2012.
3. Саидрахмедов Н. Педагогик технологиялар. – Ташкент: «Фан», 2006
4. Фарберман Б.Л. Передовые педагогические технологии. – Ташкент: «Фан», 2000.

РЕЗЮМЕ. Мазкур мақолада бошланғич таълимда немис тилини ўқитиш жараёнида айрим методлардан фойдаланиш масалалари таҳлил қилинган. Зеро, ёш хусусиятини инобатга олган ҳолда, чет тилини ўргатишда, таълим жараёнининг турли босқичларида ўзин методларидан фойдаланиш мумкин. Бу мамлакатимизда чет тилини ўргатишга булган қизиқишни ривожлантиради ва таълим самарасини оширади.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются вопросы преподавания иностранного языка на начальном этапе. Использование различных игровых приёмов на уроках способствует формированию дружного коллектива, роста коллективного знания иностранного языка в классе.

SUMMARY. This article shows ways to increase the effectiveness of teaching in German language classes using pedagogical technologies, games in the classroom, the types of modern methods used in foreign language teaching methods and their use.

TARBIYA DARSALARIDA 5-7-SINF O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH NATIJADORLIGI

O.Eshimbetov – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: kitobxonlik dasturi, badiiy adabiyot, lug'at, ensiklopediya, nutq madaniyati, motivatsiya, o'qish uchun ko'rish, tanishtiruvchi o'qish, o'rganuvchi o'qish, mutolaa madaniyati.

Ключевые слова: программа чтения, художественная литература, словарь, энциклопедия, культура речи, мотивация, просмотр для чтения, ознакомительное чтение, обучающее чтение, культура чтения.

Key words: reading program, fiction, dictionary, encyclopedia, speech culture, motivation, reading view, introductory reading, learning reading, reading culture.

Kirish. Jamiyat hayotiga yangi axborot texnologiyalarining keng ko'lamda kirib kelishiga qaramay, olimlarning fikricha, kitob hozirgacha va bundan keyin ham mustaqil bilim olishning asosiy va tengsiz omili bo'lib qoladi. Mustaqillikka erishilgan dastlabki kundan buyon pedagogik adabiyotlarda o'sib kelayotgan avlodning tarbiyasida kitobning tutgan o'rniga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Mamlakatimizda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi qabul qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dakabrdagi "2020-2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi 781-sonli qarori qabul qilindi [1].

Adabiyotlar tahlili. Ushbu maqola umumta'lim maktablarining Tarbiya darslarida 5-7-sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish natijadorligiga qaratilgan. O'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish va rivojlantirishga oid ilmiy ishlar mavjud. Jumladan o'zbek tilida S.Chinieva, M.Inomova, SH.SHodmonova hamda M.Nigmatovalarning tadqiqotlarida aynan kitob mutolaa madaniyati bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar ishlab chiqilgan.

Ma'lumki, 2021-2022 o'quv yilidan boshlab O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan tarbiya fani uzluksiz ta'lim tizimiga joriy etildi. Mazkur fanni o'qitishdan asosiy maqsad uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim oluvchilarga "umuminsoniy qadriyatlar va yuksak ma'naviyatni yanada chuqur singdirish, ularni vatanparvarlik va insonparvarlik ruhida tarbiyalash, umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni yangicha asosda tashkil etish" [2] dan iborat.

Natijalar. Tarbiya fanining mazmuni va metodik ta'minoti tarkibida ma'naviy tarbiya konsepsiyasining bir qismi sifatida o'quvchilarni hayotga tayyorlash, o'z huquq va burchlarini teran anglatish, jamiyatga daxldorlik hissini tuyishlari nazarda tutiladi. Shuningdek, notanish vaziyatlarda duch kelgan muammolar yuzasidan zarur xulosalar chiqara olish, bir qator yechimlar ichidan muhimini tanlashga o'rgatish usullari ham belgilangan [2].

Umumiy o'rta ta'lim tizimida tarbiya fanini o'qitish orqali 5-7-sinf o'quvchilarida quyidagi kompetensiyalar shakllantirilishi ko'zda tutilgan:

Tarbiya fanidan boshlang'ich sinflarda (A2), 9-sinflarda

(A2) va 11-sinf o'quvchilariga qo'yiladigan minimal malaka talablarida har bir bosqichda ma'naviy-axloqiy tarbiya berishga e'tibor qaratilish, o'quvchilarda tanqidiy tafakkurni shakllantirish bilan bir qatorda, huquqiy, fuqaroviy, iqtisodiy, jismoniy, estetik tarbiya berish masalasi o'rin olgan [2].

Bizningcha, belgilangan kompetensiyalar mazmunidan Tarbiya fanining o'quv dasturi va darsliklari mazmunida vatanparvarlik, tadbirkorlik, irodalilik, mafkuraviy immunitet, mehr-oqibatlilik, mas'uliyatlilik, bag'rikenglik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash, mehnatsevarlik kabi ko'nikmalarni shakllantirishga alohida urg'u berilgani ma'lum bo'ladi. Xususan, bunda milliy an'analar, ulug'allomalarning hayot yo'llari, asarlari va zamondosh qahramonlarning faoliyati qamrab olingani bilan ahamiyatlidir.

O'quvchilarda kitobxonlik ko'nikmalarini shakllantirish fanga qo'yilgan malakaviy talablarning to'liq ta'minlanishiga olib keladi. Bular sinflar kesimida quyidagicha belgilangan:

5-sinf uchun malaka talablari

Shaxs sifatida o'zini anglaydi; xatti-harakatlarini tahlil qila oladi; favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishni biladi.

6-sinf malaka talablari

O'z faoliyatini tahlil qiladi baholaydi; o'zini o'zi rivojlantiradi; o'z majburiyatlarni bajaradi; muloqotga kirisha oladi; hamkorlikda ishlaydi; o'z-o'ziga hurmat ko'rsatishga odatlanadi; ma'naviy-axloqiy me'yorlarga amal qiladi.

7-sinf uchun malaka talablari

Jismoniy va intellektual imkoniyatlarini rivojlantiradi; kreativ sifatlarini namoyon qiladi; mediamadaniyatga ega bo'ladi [3].

Fanni o'qitishga qo'yilgan talablar hamda o'quv dasturi mazmunidan kelib chiqqan holda adabiyotlar ro'yxati shakllantirildi. O'quvchilarning yosh xususiyatlari va bilish jarayonlarining shakllanganlik darajasiga ko'ra badiiy asarlar mavzusi va tarbiyaviy ahamiyati jihatidan guruhlashtirildi. Natijada o'quvchilarning kitobxonlik ko'nikmalari ma'lum darajada o'rnatilgan muvaffaq bo'lindi.

Tarbiya fani darslarida o'quvchilarning ma'naviy sifatleri va estetik didlarini tarbiyalash, oilalar bilan hamkorlik ishlarini mustahkamlash, o'qishga doir dolzarb muammolarni hal qilish samarali bo'lib, bu borada